

Focus op onderzoek

Het kenniscentrum CaRES van de Hanzehogeschool Groningen heeft begin dit jaar een set kwalitatieve indicatoren voor praktijkgericht onderzoek opgesteld. Er zijn criteria geformuleerd voor de rubrieken Praktijk, Wetenschap en Onderwijs. Daarbij hebben lectoren en kenniskringleden uitgesproken te streven naar kennispakketten. Een kennispakket is een serie samenhangende kennisproducten die balans brengen tussen de drie domeinen die het onderzoek in het hbo moet bedienen: beroepspraktijk, wetenschap en onderwijs. De criteria zijn opgesteld tijdens interne reviews van eigen onderzoek. Daarbij is gebruik gemaakt van een landelijk door lectoren ontwikkelde reviewmethode.

Balans in de driehoek beroepspraktijk, wetenschap en onderwijs

Kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek

Joost Miedema

Nico van der Sijde

Hanzehogeschool Groningen

Gertjan Schuiling

Thierry & Schuiling

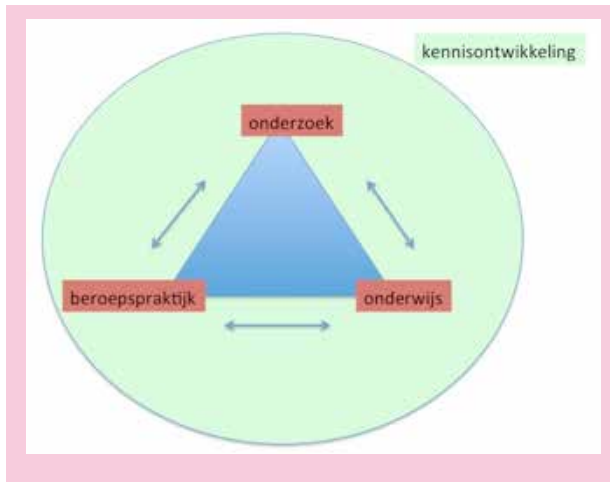
Kenniscentrum CaRES (Care, Rehabilitatie en Sport) is het grootste van de zes kenniscentra van de Hanzehogeschool Groningen. In 2010 werd het kenniscentrum gevisiteerd door een externe onafhankelijke commissie onder voorzitterschap van ir. De Bruijn. Het resultaat was zeer positief (Hobéon, 2010). Onder het motto 'Ook wat goed is, kan beter', kreeg het kenniscentrum elf aanbevelingen. Eén hiervan betrof de gehanteerde indicatoren. Er werd geconstateerd dat de jaarplannen van het kenniscentrum en de lectoraten alleen kwantitatieve indicatoren voor praktijkgericht onderzoek hadden, zoals aantallen publicaties en producten. In haar rapport schreef de visitatiecommissie dat die kwantitatieve indicatoren wel eenvoudig en inzichtelijk zijn, maar geen indicatoren voor kwaliteit vormen. De commissie adviseerde een meer kwalitatieve benadering, door met het kenniscentrum als geheel prestatie-indicatoren te benoemen die de essentie van de kwaliteit van praktijk-

gericht onderzoek helder representeren en tegelijkertijd zo concreet zijn dat erop gestuurd kan worden. Op deze manier kunnen kwaliteitszorg en sturing beter aansluiten bij de zaken waar het de lectoren echt om gaat.

Om de set kwalitatieve indicatoren te ontwikkelen, is onder begeleiding van Gertjan Schuiling de reviewmethode (Schuiling et al., 2012) gebruikt. Deze methode is ontwikkeld door een groep lectoren in het Forum van de Vereniging Hogescholen (toentertijd nog HBO-Raad) en bestaat uit drie stappen: setting maken en rollen benoemen, reviewen van een onderzoek en als laatste reflectie op de review.

De review bestaat uit een gesprek tussen twee reviewers en één of twee onderzoekers en het reviewgesprek wordt begeleid door een moderator. Het reviewgesprek vindt plaats in een binnenkring, gevormd door vijf of zes stoelen (voor de reviewers, onderzoeker(s), moderator en een

Focus op onderzoek

Figuur 1. De cyclus van kennisontwikkeling loopt om de driehoek heen

lege stoel). De buitenkring wordt gevormd door de andere deelnemers. De buitenkring observeert het reviewproces. Tijdens het bespreken en reflecteren kan iemand uit de buitenkring op de lege stoel in de binnenkring gaan zitten.

De derde stap reflectie begint met de observaties van de buitenkring over het proces van reviewen - dus niet over het onderzoek zelf. Hierna volgen de observaties vanuit de binnenkring: hoe het reviewgesprek voor hen was en of zij dit als kritisch, constructief en collegiaal hebben ervaren.

De ontwerpbijeenkomst

Het opstellen van een set kwalitatieve criteria voor het praktijkgerichte onderzoek van het kenniscentrum kwam tot stand in drie bijeenkomsten: een ontwerpbijeenkomst en twee reviewbijeenkomsten.

Aan de ontwerpbijeenkomst namen de twee leading lectoren Jeannette Doornenbal en Cees van der Schans en de programmaontwikkelaar van het kenniscentrum deel. Ook de beleidsadviseur praktijkgericht onderzoek (staf-bureau Onderwijs en Onderzoek) en Gertjan Schuiling (gespreksleiding) waren aanwezig. In deze bijeenkomst wisselden de aanwezigen hun indrukken en oordelen uit met betrekking tot de kwaliteit van concrete kennisproducten (artikelen en andere publicaties) uit de onderzoekslijnen van de aanwezige lectoren. Daarbij draaide het niet alleen om de oordelen zelf, maar vooral om het meer expliciet maken van de onderliggende kwaliteitscriteria. Vervolgens werd een voorlopige set criteria opgesteld, als input voor de reviewbijeenkomsten. Naast de voorlopige set resulteerde de ontwerpbijeenkomst in een aantal algemene conclusies, die de basis vormden voor de verdere discussie in het kenniscentrum over kwaliteit van praktijkgericht onderzoek en de kwalitatieve criteria.

De eerste review

Voor de eerste reviewbijeenkomst leverden de lectoraten van de twee leading lectoren kennisproducten (artikelen) aan. Alle betrokkenen lazen deze, de beoogde reviewers uiteraard extra grondig. In de binnenkring werd met behulp van de voorlopige set kwalitatieve criteria gesproken over het kennisproduct; de buitenkring observeerde. Het bleek voor de buitenkring vrij lastig om niet inhoudelijk te reageren. Het proces van reviewen loskoppelen van de inhoudelijke review zelf bleek een hele uitdaging. De review, inhoudelijk maar vooral het proces en de resultaten, werden daarna besproken in de gehele groep.

Tijdens deze reviewbijeenkomst ontstond consensus over waar het CaRES onderzoek zich op moet richten: op de hele driehoek van wetenschap-beroepspraktijk-onderwijs. De cyclus van kennisontwikkeling loopt door de punten van de driehoek heen (zie figuur 1). Dit betekent niet dat elk kennisproduct alle drie de aandachtsgebieden dient te bedienen. Dat zou geen praktisch streven zijn als iemand werkt aan een dissertatie of aan een advies voor een prak-

Doel was het meer expliciet

maken van onderliggende

kwaliteitscriteria

tijkinstelling. Maar het streven is wel dat er in principe en waar mogelijk gewerkt wordt aan kennispakketten. Dat zijn clusters van samenhangende, elkaar aanvullende kennisproducten, die als geheel zowel wetenschap en beroepspraktijk bedienen en idealiter ook raakvlakken hebben met de opleiding van studenten.

Onderzoek bij CaRES begint bij vragen uit de praktijk. Niettemin zijn er tussen lectoraten, tussen onderzoekslijnen en projecten verschillen met betrekking tot de doelgroep van de allereerste publicatie. Sommigen publiceren allereerst of hoofdzakelijk peer reviewed artikelen, gericht op een wetenschappelijk publiek, soms later gevolgd door praktische vertalingen daarvan voor de beroepspraktijk. Anderen publiceren allereerst of hoofdzakelijk kennisproducten voor de beroepspraktijk (zoals een adviesrapport, een artikel in een vakblad of een studentenonderzoek) en vertalen dat later soms tot een peer reviewed artikel. Naast allereerst publiceren voor wetenschappelijk publiek of allereerst voor de beroepspraktijk

Focus op onderzoek

is er een derde doelgroep: soms publiceren lectoraten en kenniscentra ook primair voor het onderwijs, bijvoorbeeld een tekstboek dat studenten een inleiding biedt op een vakgebied of een thema binnen het vakgebied. Deze drie benaderingen zijn gelijkwaardig én complementair. Mensen hebben vaak hun kracht op een van de domeinen. De uitnodiging nu is elkaar te prikkelen en uit te dagen en vooral ook te helpen vanuit je eigen kracht. Zo wees methodoloog erop dat een goede bundeling van enkele praktijkonderzoeken tot een zeer waardevolle wetenschappelijke publicatie kan leiden.

De tweede review

De tweede reviewbijeenkomst bestond uit twee reviewrondes in parallelgroepen. Ditmaal oefenden twee lectoren de rol van moderator. Per reviewronde werd deze keer niet een enkele publicatie, maar een zo compleet mogelijk kennispakket bekeken. Dit kennispakket bestond uit een kernpublicatie (waar de review zich op zou concentreren) en enkele complementerende producten (zoals een presentatie, andere artikelen). Hierdoor weten de reviewers meer over de context van de kernpublicatie.

Nieuw ten opzichte van de eerste review was dat er nu ook gelet werd op de complementariteit. Bij een kernpublicatie die allereerst op een wetenschappelijk publiek is gericht, wordt door de reviewers gekeken hoe dit vertaald en/of aangepast kan worden om het geschikt te maken voor de beroepspraktijk. In de review van een kernpublicatie die allereerst op de beroepspraktijk is gericht, wordt gefocust op mogelijkheden om de publicatie interessant te maken voor een wetenschappelijk publiek.

De onderzoeker die werk ter review aanbood, gaf aan het begin van het gesprek expliciet aan op welke aspecten van het onderzoek/kennisproduct hij of zij trots is en over welke aspecten twijfels of vragen bestaan. Aan het eind van de review gaf de onderzoeker aan wat er van de review geleerd is, welke aanbevelingen voor vertalen voor een ander publiek (wetenschap en beroepspraktijk) er gebruikt zullen gaan worden.

De reviewers stelden aan het begin van het interview expliciterende vragen. Eerst werd de doelgroep scherp gesteld; bij een wetenschappelijke publicatie werd gevraagd in welk domein de publicatie zit, op welk gremium van onderzoek de publicatie is gericht. Bij een op de beroepspraktijk gerichte publicatie werd gevraagd over welke beroepspraktijk en welke professionals het precies gaat. Hierna kwam bij zowel wetenschappelijke als bij praktijkgerichte publicaties de vraagarticulatie aan bod: wat was precies de vraag, wie heeft die vraag gesteld? Welke kennis wilde je met het onderzoek opleveren?

Aansluitend werd gevraagd naar de onderzoeksopzet: wat was de opzet, en waarom werd voor deze specifieke opzet gekozen? De onderzoekers vulden aan en nuanceerden.

Beide reviewers beoordeelden de kwaliteit van het onderzoek aan de hand van de voorlopige set criteria. Zij wisselden het geven van een oordeel af met het stellen van vragen aan de onderzoeker (bijvoorbeeld: herken je deze kritiek, wat was hier je afweging?).

De buitenkring gaf feedback over het reviewproces. Hoewel het moeilijk is om inhoudelijke opmerkingen geheel te vermijden, concentreerde de buitenkring zich vooral op wat de reviewers en gereviewden goed deden en wat zij nog beter zouden kunnen doen. Als het gesprek in de binnenkring wat verflauwde, nodigde de moderator de buitenkring uit om hardop te overleggen en te 'roddelen' over de review, vooral over wat er gemist werd in het gesprek. Hierbij praatte de buitenkring niet met de binnenkring. Hierna zette de binnenkring de review voort, waarbij de reviewers als eerste het woord kregen. Zij konden aan de hand van suggesties uit de buitenkring nieuwe vragen aan de onderzoeker stellen.

Aansluitend kwamen de twee reviewgroepen bij elkaar om plenair te reflecteren aan de hand van vier vragen:

- Is het reviewproces kritisch, collegiaal en voor iedereen toegankelijk verlopen? Hoe ervaart de gereviewde dit? Wat zijn observaties van anderen?
- Was de wijze van modereren behulpzaam?
- Wat zou helpen in het verbeteren van de reviewprocedure?
- Wat zegt deze review over de gekozen kwaliteitscriteria?

Eerste resultaat: een set criteria voor onderzoekskwaliteit

In deze tweede bijeenkomst werd geconcludeerd dat met de set kwaliteitscriteria goed te werken valt. De set bestaat uit vier rubrieken: Algemeen, Praktijk, Wetenschap en Onderwijs. Zie het kader voor de volledige lijst criteria.

Deze set criteria doet recht aan de eerder vermelde idee van kennispakketten en balans in de driehoeken tussen praktijk, opleiding en onderzoek. Het streven binnen kenniscentrum CaRES is vanaf nu het realiseren van samenhangende kennisproducten, of de start van het onderzoek nu in de praktijk, in de opleiding of in de wetenschap ligt. Deze gedachte ontstond in een discussie over de stelling van één van de lectoren, dat 'elk onderzoek proefschriftwaardig moet zijn'. Balans in de driehoeken betekent dat elk onderzoek niet alleen proefschriftwaardig, maar ook praktijkwaardig en opleidingswaardig moet zijn. Dit zal niet lukken met één enkel kennisproduct, vandaar het plan voor samenhangende kennispakketten.

De uiteindelijke set kwaliteitscriteria

Algemeen

Het onderzoek heeft een kennisproduct (rapport, artikel, website, presentatie of anderszins) opgeleverd dat beschikbaar, vindbaar en leesbaar is voor de gedefinieerde doelgroep.

Het kennisproduct is herkenbaar afgestemd op de doelgroep.

In het licht van de randvoorwaarden (zoals mensen, tijd en middelen) is het onderzoek efficiënt en effectief opgezet.

Het onderzoek levert een duidelijk bijdrage aan het onderzoeksprogramma GO2 van kenniscentrum CaRES.

Praktijk

Het onderzoek is relevant en vernieuwend voor de beroepspraktijk (professionals, eindgebruikers).

Het onderzoek maakt duidelijk dat iets (een product, werkwijze, interventie etc.) in de praktijk werkt of niet werkt, en voor wie (dit is outcome).

Ervaring, expertise en mening van de beroepspraktijk worden in opzet, uitvoering en afronding van het onderzoek herkenbaar gebruikt. Zowel vraag-articulatie als co-creatie zijn dus goed in het onderzoek verankerd.

Er is sprake van wisselwerking tussen theorie en praktijk: door het onderzoek verandert de praktijk en/of de theorie.

Het oordeel van de praktijk over de praktische bruikbaarheid van het onderzoeksresultaat wordt getoetst. Dit oordeel is weergegeven in het onderzoeksverslag, of in een aparte evaluatie.

Het onderzoeksverslag, of artikel, bevat aanbevelingen voor vervolgonderzoek en implementatie.

De onderzoeksresultaten zijn in principe breed bruikbaar, dus ook voor beroepsbeoefenaren die niet bij het onderzoek betrokken waren.

Wetenschap

Probleemstelling, aanpak en bevindingen van het onderzoek bouwen voort op bestaande kennis (state of the art). Het onderzoek geeft beargumenteerd inzicht in waarom het onderzochte werkt of niet werkt.

Het onderzoek is valide, betrouwbaar en reproduceerbaar.

Onderwijs

Het onderzoek levert een relevante en bruikbare bijdrage aan het onderwijs.

Het onderzoek biedt studenten een zinvolle leerervaring. Het onderzoek draagt op zinvolle wijze bij aan professionalisering van docenten.

Tweede resultaat: afspraken over het verder benutten van de reviews

Het kenniscentrum heeft besloten de idee van balans in de driehoek en de kwalitatieve indicatoren in te bouwen in de beoordeling van de lectoraten. Ook is het wellicht zinnig de set uit te proberen in de beoordeling van afstudeerwerkstukken van studenten. De set criteria zal door gebruik levendig gehouden worden, bijvoorbeeld in vervolgreviews. Binnen CaRES is er eens per maand regulier lectorenoverleg. CaRES heeft afgesproken om een of twee van deze overleggen in te vullen met reviews van concrete voorbeelden.

Ook zal de set criteria gebruikt worden in gesprekken over casuïstiek binnen een onderzoeksgroep (zoals lectoraten/kenniskringen, promovendi bijeenkomsten, en groepen waarin jonge promovendi elkaars conceptartikelen bespreken). Bovendien heeft elk lectoraat regelmatig reflectiebijeenkomsten, vaak samen met het werkveld, om te denken over vragen als: Waar staan we nu met het onderzoek? en Waar willen we naartoe?. Hierbij gaat het niet over casuïstiek, maar over het kennispakket van het lectoraat en de mogelijkheden dit te verrijken. Dit gaat uitdrukkelijk niet om evaluaties van elk kennisproduct apart, maar om discussies over de vraag of een lectoraat de hele driehoek onderzoek-beroepspraktijk-onderwijs bedient en of dus de eigen ambities behaald worden. Andere mogelijke discussiepunten zijn de vraag welke punten van de driehoek versterkt kunnen worden, en hoe. Of, bijvoorbeeld specifiek voor het onderdeel praktijk, op welke van de criteria gaat het echt goed en welke kunnen nog verbeterd?

De criteria geven richting aan een dialoog over wat kwaliteit is

Dit is niet bedoeld als bureaucratisch controlemiddel, maar als een faciliterende, ondersteunende werkwijze. De criteria worden niet gebruikt om elkaar af te rekenen; ze staan in het teken van ontwikkeling en verbetering, geven richting aan een voortdurende dialoog over wat kwaliteit is en hoe we die nog kunnen verbeteren. Deze set kwaliteitscriteria zal bovendien gebruikt worden

Focus op onderzoek

bij lectoraatsevaluaties. Elk lectoraat is ingesteld voor een periode van vier jaar; aan het eind van deze periode wordt besloten of het lectoraat doorgaat. Deze evaluatie gaat volgens een vastgestelde procedure. Dit gebeurt aan de hand van vragen als:

- Heeft het lectoraat in voldoende mate bijgedragen aan beroepspraktijk en maatschappij?
- Heeft het lectoraat in voldoende mate bijgedragen aan kennisontwikkeling?

De uitdrukking in voldoende mate is weinig concreet – het gesprek over dit soort vragen kan flink helderder worden door het gebruik van de set criteria. Dit gaat niet door alle afzonderlijke producten van het lectoraat in detail aan de criteria te toetsen, maar wel door aan de hand ervan het gehele kennispakket van het lectoraat te bespreken. Dekt het kennispakket dat in de afgelopen vier jaar is geleverd de hele driehoek wetenschap-beroepspraktijk-onderwijs? Welke kansen zijn er om dit nog te verrijken? Met de criteria is het gesprek over deze vragen secuur te voeren.

Deze set van criteria betreft onderzoekskwaliteit van lectoraten. Deze set is dus niet direct te gebruiken voor de beoordeling van onderzoek door studenten in het kader van hun opleiding. Toch gaan we deze criteria ook binnen de opleidingen als hulpmiddel te gebruiken. Er is immers afstemming nodig tussen opleidingen en lectoraten. Ten eerste omdat alle bachelor opleidingen een leerlijn onderzoek in het leerplan hebben geïntegreerd. En ten tweede omdat de master opleidingen praktijkgericht onderzoek als kerncomponent hebben en lectoren in die masters als boegbeeld fungeren. Deze afstemming behelst zowel de inbedding van onderzoek in het onderwijs, als de kwaliteitseisen die aan het onderzoek worden gesteld. De set kwaliteitscriteria dient hierbij als hulpmiddel, niet meer dan dat. De Hanzehogeschool Groningen heeft als uitgangspunt dat elke opleiding een eigen, specifieke invulling geeft aan de leerlijn onderzoeksvaardigheden.

Tot besluit

De reviews hebben CaRES dus twee dingen opgeleverd: een set kwalitatieve indicatoren, die prima geschikt is voor een inhoudelijk gesprek over onderzoekskwaliteit in de hele driehoek praktijk-wetenschap-onderwijs, en een werkwijze om door middel van diverse typen reviews dit gesprek op meerdere plaatsen ook te voeren op basis van concrete casuïstiek. De criteria geven richting en houvast bij de voortdurende dialoog over wat kwaliteit precies is en hoe die nog verder verbeterd kan worden. Omgekeerd krijgen die criteria ongetwijfeld extra vorm en inhoud dankzij die dialoog; de indicatoren-set is geen dood en in beton gegoten document, maar een stuk dat extra tot

leven komt in en door vele gesprekken over kwaliteit. Uiteraard zal CaRES de criteria na een jaar evalueren en waar nodig herijken; op basis daarvan continueert CaRES dan met nieuw elan de dialoog over kwaliteit. En die dialoog houdt, als het goed is, nooit meer op!

Dr. Joost Miedema

is hogeschool hoofddocent en senior beleidsadviseur praktijkgericht onderzoek. J.L.Miedema@pl.hanze.nl

Dr. Nico van der Sijde

is programmaontwikkelaar Kenniscentrum CaRES. n.van.der.sijde@pl.hanze.nl

Dr. Gertjan Schuiling

is oud-lector (2007 – 2011). Sinds 1988 is hij adviseur organisatieontwikkeling en sinds 2011 werkt hij vanuit Thierry & Schuiling, [organizational learning](mailto:gertjan@tslearning.nl). gertjan@tslearning.nl

Referenties

- Hobéon (2010). Rapportage evaluatie kenniscentrum CaRES Hanzehogeschool Groningen. Geraadpleegd op 4 augustus 2013 op de site van de vko http://www.vkohogescholen.nl/kwaliteitszorg/evaluatierapporten/cat_view/14-evaluatierapporten-hogescholen/50-hanzehogeschool-groningen
- Schuiling, G., Andriessen, D., van Rosmalen, B., Jacobs, G., Kwekkeboom, R., Colette, J., & Breukel, A. (2012). *Reviewen van praktijkgericht onderzoek. Een methode voor peer review in het HBO*. Forum voor Praktijkgericht onderzoek